

МБОУ «Хошун-Узурская СОШ имени Эрдынеева Ш-Н.Э»

<p>«Согласовано» Зам.директора по УВР <i>Э.В. Цыбанова</i> - Цыбанова Э.В. от «2» сентября 2023г.</p>	<p>«Утверждено» Директор школы Цыбанова В.Б. от «2» сентября 2023г.</p>
---	--

Рабочая программа по бурятской литературе в 9 классе

ФИО учителя – Цыбанова Э.В.

Учебный год – 2023-24

1.Тайлбари бэшэг

Рабочая программа курса «Бурятская литература» для 9 класса разработана на основе следующих нормативно-правовых документов:

Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации» № 273 от 29.12.2012 г.;

Примерной основной программы образовательного учреждения. Основная школа (сост. Е.С.Савинов, М-Просвещение, 2011).

Законом «О языках народов РФ» от 25.10.1991г.

Законом «О языках народов Республики Бурятия» от 10.06.1992 г.

Примерная программа по бурятской литературе автора С.Ж.Балданова, рекомендованной Министерством образования и науки Республики Бурятия.

Регионального перечня учебников (учебных пособий), реализующих региональный компонент образования, рекомендованных (допущенных)

Министерством образования и науки Республики Бурятия к использованию в образовательном процессе в общеобразовательных учреждениях на 2017-2018 учебный год.

Образовательной программы основного общего образования МБОУ «Хошун-Узурская СОШ им. Эрдynesва Ш-Н.Э.»

Устава МБОУ «Хошун-Узурская СОШ им. Эрдynesва Ш-Н.Э.»

Учебный план МБОУ «Хошун-Узурская СОШ им. Эрдynesва Ш-Н.Э.»

Положения о рабочей программе.

Ажалай программа С.А.Ошорова, Д.Б.Цыденов «Буряад литература» хрестомати, Х.Д.Дампилова «Буряад литератураар тестнуул» хэрэглэгдэж зохогдобо. Гэхэтэй хамта арайдай аман зохоол аман угын, уран найханай литература бэшэмэл үгын искусство, тиймгээ уран зохоол зохооходоо уран хурса, шэмэг удхатай үгэ гол түлэб аргуудай нэгэн болоно. Нүгөө талааа, уран зохоол хүн тухай, тэрэнэй доторой

байдал, хүнийе тойрон байһан оршон байдал, байгаали, хүнэй ажабайдал, арад зоний ажаминарал г.м. тухай зохоогдохон байдаг. Болото юумэнүүд, үнэн болоһон үйлэ хэрэгүүд, бодото байдал уран зохоолой, уран найханай литературын үндэһэн боложо хэрэглэгдэдэг. Уран зохоолошо бодото байдал дээрэ үндэһэлжэ, тэрэниие һажаажа, ухаан бодолойngo хүсөөр, һанаагаараа тэрэниие уран гоё болгожо, ном соогоо уран найханаар, госор зохоогдохон байдал бии болгодог, энэ байдалнь үнэн бодото байдалда адлирхуу байдаг гэжэ һурагшадта ойлгуулха шухала. Уран найханай литература гү, али уран зохоол шудалан үзэлгын гол зорилгонууд гэбэл: - уран найханай литература хүнэй, хүн түрэлтэнэй ажаминаралда тусхай һуури эзэлдэг, тэдэнэй хүгжэлтэдэ айхабтар ехэ удха шанартай гэжэ ойлгуулха, - уран найханай литература шудалан үзэлгэ хадаа түрэл арадайнгаа ба бэшэнье арадуудай соёл болбосорол, ёһо заншал ойлгожо абалтынгуस्ताар арга гэжэ ойлгуулха, - искусствын этико-эстетическэ компонент байгуулха гуманитарна ойлгосонуудые тайлбарилжа үтэхэ; - уран зохоол уншаха дуратай болгохо, гоё найхание наринаар ойлгодог мэдэрэл хүмүүжүүлхэ; - бодото байдал, ажабайдал ба искусство, орион тойронниие зүбөөр сэгнэжэ, тэлэндэ үнэтэй сэнтэйгээр хандахые хургаха, - аман ба бэшэмэл хэллэгдэ хургаха, тэрэниие хүгжөөхэ; - һурагшад уран найханай зохоол зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр хадужа абаха, шэнжэлжэ, сэгнэжэ хурха гол түлэб теоретико-литератури, эстетическэ ойлгосонуудтай болохо shotой. Уран найханай литература зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр, гүнзэгьгөөр ба өөрынгоё ажаминаралда туһатайгаар ойлгожо абахын тула литературын теоридо онсо анхаралаа хандуулан, һурагшадые ойлгомжын аппараттай болгохо. Уран найханай литературые үгын искусство гэжэ шэнжэлэн үзэлгэ, текстүүдэй удха зүбөөр гаргажа хургалга. Энэ программа баазова теоретико-литератури ойлгосонууд дээрэ үндэһэлжэ, тэдэниие гол принцип болгон байгуулаглаа. 9 - дэхи класста һурагшалай урда жэлнүүдтэ ойлгожо абаһан мэдэсэ, шалабари бүридхэжэ ябталагдана ба һурагшадые историко-литератури курс үзэлгэдэ бэлэдхэнэ. Ондоогоор хэлэхэдэ, 9 -дэхи класста литература үзэлгын нэгэ шата дүүрэжэ, нүгөө шатада оролгын бэлэдхэл эхилнэ. Арадай аман зохоолнуудгүйгөөр литературын асуудалнууд, илангала уран найханай ёһо заншал, литератури хүгжэлтын, ментальна ёһо заншалууд г.м. хүсэд найнаар ойлгогдохогүй. Тул программа бэелүүлхэдэ, ойлгожо абаһан мэдэсьень шалгахандаа коммуникативно- творческо ажалнуудые үнгэртэхэ: творческо (зоһеон байгуулгын) мастерской, практикум, даабари, шэлэжэ абаһан зохоолоо бэсэ даагаад анализ хэлгэ, дүн гаргалгын уншагшалай конференци г.м

Бэелүүлхэ болтор ба шата – 2019/2020 һуралсалай он, 9 класс

2. Программын бүрэлдэл

1. 20-дoхи зуун жэлэй 1-дэхи хахалай бураад литература
2. Уянгата болон уянгата-үргэлжэлэн зохёол
3. Ц.Галсанов «Табан таанраа магтанаб»
М.Сарьдаг «Саяандаа»
5. Үргэлжэлэн зохёол
Д.Р.О.Батожабай. Баглашши хэн бэ?
7. Ц. Дон «Брынзын санха»
8. Б.Ш.Эрдэнсэв «Хазаар хара хахал»
9. М.Самбуев «Минни таабай», «Гайн даа, Урбаан таабай»
10. Д.-Д.Мулковс «Эхэ тухай дуун»
11. Б.Ябжанов «Эхэ шоно»
12. Ц.Галанов «Саран хүхы»
13. Ц.Дон «Шуһата хюдалга»
14. Ч.Цыделдамбаев «Илахаая ошохомнай», «Гвардеец»
15. Ш. Нимбуев «Схын юрөөл»
16. Ж.Тумунов «Хара зүрхэн»

3. Календарно-тематическа түсэб.

№	Бүлэг болон темнүүд	Саг	Хэсээлэй түүхэл	Бүлэг болон темнүүдэй гол удха	Шалгалта	Гэрэй даабари
I ЧЕТВЕРТЬ						
1	Зохёогшо – Дүрэ - Уншагша. Оршол	1 саг	Танилсалгын хэсээл	Тус ном соо уран зохиолнуудые үзэлгэ нимэ гурбан шэгсэл хараална: Зохёогшо-Дүрэ-Уншагша.	Хөөрөөн	Конспект
2	XX зуун жэлэй 1-дэхи хахалай буряад литература.	1 саг	Шэнэ материал ойлголого.	Уран зохиолой хүгжэлтэ гүрэл оронойнгаа түүхэтэй холбоотой тэрэниие харуулдаг нэн туладань, анхан түрүүшээр манай гүрэн дотор XX зуун жэлдэ болоһон шухала түүхэтэ ушарнуудтай нягта холбоотой	Асуудалнууд болон даабариуудые дүүргэхэ.	Эмдлхэл
3	Уянгата болон уянгата-үргэлжэлһэн зохиол	1 саг	Комбинированна хэсээл	Зохёогшын нимэ хүлөөтэй сэдхэлэй байдалые шүлэг зохиолгын зоригжол гэжэ нэрлэдэг юм. Одоол нимэ сэдхэлэй байдалаа боложо, уран шүлэгүүд уһан шэнгээр урдажа эхилнэ уянгата зохиол мүнцэлжэ гарана.	Хөөрөөн	Конспект
4	Мүнхэ Сарьдаг (Будажаб Цыренович Найдиков) “Саяандаа”	2 саг	Шэнэ материал ойлголого	Буряадай түрүүшын поэтүүдэй нэгэн болохо, ангин дайсангай, алдуу дутуутай эбсэшгүй эрид журналист, сог залитай пропагандист байһан.	Тестиrowани ба эмдлхэл хамгаалга	Шүлэг сээжэлдэхэ.
5	Цырен Галсанов «Табан таанараа магтанам», «Хэнгэргэ»	2 саг	Комбинированна хэсээл	Галсанов ородой болон дэлхэйн арадуудай суута уран зохиолшолодой: Пушкинай, Некрасовай, Маяковскиин, Шекспирэй зохиолнуудые буряад хэлэн дээрэ шаламар бэрхээр оршуулһан.	Шүлэгэй анализ	Уран гоёр уншаха.
6	Творческо практикум	1 саг	Шалгалтын	Буряад литературын хүгжэлтын	Проект	

	«Литературын үеүүд»	хэнээл	үеүүд		
II Үргэлжлэлэн зохёол					
7	Үргэлжлэлэн зохёол тухай ойлгосо.	Шэнэ материал ойлгуулга	1 саг	Үргэлжлэлэн зохёолнуудта гол гүлэб хөөрөөнүүд, туужанууд, романууд, роман-эпопея гээшэд ороно.	Асуудалнуудта харюусаха
8	Цыденжаб Дондулович Дондубон «Брынзын санха»	Комбинировална хэшээл	6 саг	Доной зохёолнууд юрынхы дээрээ ангийн шанга тэмсэл зураглахан байдаг. «Брынзын санха» гэжэ туужа мүн лэ ангийн хатуу тэмсэл харуулхан зохёол гэжэ гол дүрэнүүдые ажаглахалаа элирүүлхээр	Тестиrowани. Асуудалнууд болон даабаринуудые дүүргэхэ.
х/х	Найруулга	Хэлэлгэ хүгжөөлгын хэшээл	2 саг	Зохёолой гол удхаар найруулга бэшэхэ.	Уншаха, зохёолой анализ хэхэ, дүрэнүүдэй характеристика
9	Творческо практикум «Шэнэ байдалай долгин»	Шалгалтын хэшээл	1 саг		Шэнэжэлгын ажал
III ЧЕТВЕРТЬ					
1	Цыденжаб Жимбисев «Гал могой жэл»	Шэнэ материал ойлголго	5 саг	«Гал могой жэл» гэбэн роман 1972 ондо хэблэгдэн гарахан. Энэ романинь үндээн буриад уран зохёолоймнай байн бүтээлнүүдэй нэгэн гэжэ зүб тоологдодог байна.	Тестиrowани. Зохёолой дэлгэрэнгы анализ
2	Творческо практикум «Дайнай үеын бэбшэн мүнөө үедэ»	Шалгалтын хэшээл	1 саг		Публична элидхэл бэлдэхэ.
х/х	Найруулга «Дайнай үеын элиршүүл»	Хэлэлгэ хүгжөөлгын хэшээл	2 саг	«Дайнай үеын элиршүүл» гэбэн сэдэбтэй романай гол удха дээрэ үндэлэгдэбэн хүдэлмэри.	Шүүмжэлгэ хэхэ
Шог зүжэглэмэл зохёол					
3	Шог зүжэглэмэл зохёол тухай ойлгосо.	Шэнэ материал ойлголго	1 саг	Шог зүжэглэмэл зохёол хадаа зүжэглэмэл урлалай нэгэ халбаринь болоно. Иимэ зохёолнууд соо	Хөөрөөн
					Конспект

				зүрилдөөн гү, али тэмсэл шог янзаар, харагшадай, уншагшадай энээдэ татан харуулагдалаг, шингэмэй дутуу дунданууд, хүн зоной абари зан шогтойгоор, энээдтэйгээр үгтэдэг.				Дүрнүүдэй характеристика
4	Баир Эрдэнеев "Хазар хара хахал"	4 саг	Комбинированна хэшээл	Манай Буярадай мүнөө үеын мэдээжэ зүжэг зохёогшодой нэгэн	Анализ	Сээжэ харюу. Тестировани.	Дүрнүүдэй характеристика	
5	Творческо мастерской. Зүжэгэй анализ.	1саг	Шалгалтын хэшээл					
III четверть								
1	Литературна хараа шэглэл болон үе саг.	1саг	Шэнэ сэдэб	Классицизм, сентиментализм, романтизм ба реализм тухай ойлгосо.	Сээжэ харюу. Тестировани.	Реферат.		
2	XX зуун жэлэй 2-дохи хахал Буярад литературырын хүгжэлтын алтан үе.	1саг	Шэнэ сэдэб.	Энэ үелэ буярад литературала бүхы жанрууд эршэтэйгээр хүгжэжэ, үндэр шатада гараа.	Доклад. Тест. Сээжэ харюу.	Таблица бүридхэхэ.		
Шүлэглэмэл зохёол								
3 Мэкс Самбуев		3 саг						
	Мэкс Самбуевай намтар	1	Шэнэ сэдэб	Уран зохёолшын наһанай болон зохёохы зам мэдэн шэнжэлэгэ.	Хоороон.	Конспект.		
	М.Самбуев "Минин таабай"	1	Комбинированна хэшээл	Шүлэгтэй гол сэдэбэй гүнзэгы удха шэнжэлэхэ.	Анализ	Сээжэлдэхэ.		
	М.Самбуев "Һайн даа, Урбаан таабай"	1	Бэхижүүлгын хэшээл	Тус шүлэг соохи гол удхын байгуула буряад арадай ёһо гурим дээрэ үндэһэтэйнь шэнжэлэгэ.	Анализ	Уран уншалга.		
4 Даша-Дабаа Мункоев		2 саг						
	Даша-Дабаа Мункоевай намтар.	1	Шэнэ сэдэб	Уран зохёолшо сэхэнхилээ уянгата зураглалуудые,	Сээжэ хоороон. Тестировани.	Элидхэл.		
	Д-Д.Мункоев "Эхэ тухай дуун"	1	Шэнэ сэдэб	этнодүүдые,шүлэглэмэл прозо гү, али үргэлжэлһэн шүлэг бэшэдэг байһан "Эхэ тухай дуун" (1965) гэһэн зохёол уянгата-үргэлжэлһэн шүлэг. Хэмжээгээрээ багахан, рифмэ угы.	Анализ	Уран уншалга болон шэнжэлэгэ.		
5	Творческо мастерской. Эссе "Минин хайрата эжы"	1саг	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	Шүлэгтэй уран аргууд : Толгой холбуулал, рифмэ, ритм.	Зохёолго бэшэлэгэ	Конспект		

6	Балдан Ябжанов “Эхэ шоно”	4 саг	Комбинированна хэшээл	Б.Ябжановой зохёолнуудайн гол сэдэб – дайнай үеын балшар наһан, байгали, мүнөө үеын хүдөө буурин, хүдөөгэй зон, гэдэнэй һанаа зоболгото юумэнүүд.	Зохёол уншалжа, анализ хэхэ.
7	Найруулга: “Хүн ба байгаали”	2 саг	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	Хүн ба байгаали хоёрой нягта холбоон.	Анализ
8	Класснаа галуур уншалга.	1 саг.	Бэхжуулгэ		
	Творческо мастерской	1 саг	Дабталга		
8	Даша-Раблиан Батожабай “Багшашни хэн бэ?”	2 саг	Шэнэ материал гаралга.	1. Д-Р. Батожабай намтар. 2. “Багшашни хэн бэ?” гэйэн туужа тухай.	Уншалга. Конспект.
IV чөтөргө					
1	Даша-Раблиан Батожабай “Багшашни хэн бэ?”	2 саг	Комбинированна хэшээл	3. Чулуун Батын абари зар. 4. Чулуун Батын багша.	Уран уншалга. Хөөрөөн. Тест. Элидхэл. Анализ. Дурын характеристика. Сээжэ харюу.
2	Творческо мастерской.	1 саг	Хэлэлгэ хүгжөөлгэ	Дискуссия “Жаргал гээшэ бии гү?”	Сээжэ харюу Эссе бэшэхэ.
3	ХХ зуун жэл. Хубисхалай ба дайнай үе.	1 саг	Шэнэ сэдэб.	1917 оной Октябрийн хубисхалай үеһөө Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай жэлнүүдые харуулан хохёолнууд тухай онсо мэдээн.	Асуудалнууд болон даабаринууд. Элидхэл. Шэнжэлгэ.
4	Цыденжаб Дондубон “Шуһата хюдалга”	3 саг	Комбинированна хэшээл.	1. Уран зохёолшын зохёохы зам. 2. “Шуһата хюдалга” 3. Зохёолой сагай байдал.	Уншалга. Хөөрөөн. Тест. Уншаха, анализ хэхэ.
5	Чимит Цыдендамбасв «Илахаая ошохомай» «Гвардеец»,	2 саг	Комбинированна хэшээл	1. Ч Цыдендамбаевай намтар. «Гвардеец», «Илахаая ошохомай» 2. «Абида ахайхан алтан медалья яларуулаад»	Уран уншалга. Анализ. Хөөрэхэ, сээжэлдэхэ.
6	Шираб Нимбуев “Эхын юрөөл”	2 саг	Шэнэ сэдэб	1. Шираб Нимбуевай зохёохы зам. 2. “Эхын юрөөл”	Уран уншалга. Тест Конспект. Сээжэ харюу.

7	Жамсо Тумунов “Халуун зүрхэн”	3 саг	Комбинираванна хэшээл	1. Ж.Тумуновай зохёохы харгы. 2. “Халуун зүрхэн” 3. Зохёолой гол сэдэб ба идея.	Асуудалнууд болон даабаринууд	Зохёолой анализ. Хөөрөөн.
	Резервэ саг:	1 саг				
	Бүхы дээрээ:	70 саг				

4. Нурагшалай мэдэс, шадабариада табиглаха шухала эрилгэнүүд

Нурагшал нимэ юумэ мэдэхэ ёһотой:

-литература ажабайдал хоёрой хоорондох холбоо;

-уран зохёолшоной намтарһаа тон шухала мэдээнүүдые;

-уран зохёолнуудай текстнүүдые;

-сюжет, байгуулгын (композициин) онсо янзунуудыг;

-үзэгдэһэн зохёолнуудай гол үйлэлэгшэ ноурнуудай типическэ удха шанар;

-литература зан абари (характер), литература тип, реализм гэгээн ойлгосонуудай шухала шэнжэнүүдые.

Юһэдхи класс дүүргэхэдээ, шимэнүүд шадабари ба дадалтай болохо ёһотой:

а) уран зохёолнуудыг, тэдэн сооһоо хэһэгүүдые, сээжэлдэһэн зохёолнуудаа тодо уранаар уншажа,

б) уран зохёолой идеяг ба уран һайханы өөрсэ маягыг хараадаа абан, уран зохёол шүүбэрилжэ;

в) эпос, лирикэ, драма гэгээн литература зохёолой ямар жанрай байһыг элирүүлжэ;

г) сюжетэй, байгуулгын (композициин) зүйлнүүдэй, образуудай ба зураглан тодорхойлохо хэлэнэй арга боломжонуудай системнэй идеяг ба уран һайханы үүргэ тодорхойлжо;

д) монологическа хэлэлгэ һайнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө һанамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, гэрэнээ ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа;

е) түсэб табижа, тэрэ тоодо тезисгэ түсэб, мүн литературно-критическэ статьянуудаар конспект бэшэжэ;

ж) бээс даагаад, уншаһан номоор, хараһан фильмээр, теледамжуулгаар, жүжгөөр рецензин гү, али һанамжа (отзыв) бэшэжэ.

Аман ба бэшэмэл шухала хүдэлмэри

Аман хүдэлмэри. Уран, научно-популярна, публицистическэ зохёолнуудыг тодо уранаар уншалга үзэгдэжэ байһан зохёолоор өөрын бодомжолготой сочинени (сочинени-бодомжо) зохёолго, тэрэ тоодо зохёолой героинууда тустаар (хубин), зэргэсүүлэн, бүтлэгөөрнь характеристикэ үгэлгэ. Уран зохёолшын ажабайдал, зохёохы ажал ябуулга, ажаминаралайн намтарһаа зүйлнүүд, зохёолой бии болоһон түүхэ г. м. уран зохёолшо тухай хөөрөөн мэтэ монологическа хэлэлгын элдэб түсэбүүдые баримталан хөөрэлгэ. Ямар нэгэ ажахыда, завод,

фабрикада экскурсияар ошохоноо, хургуулийн ажал хүдэлмэри тухай, совхоздо хүдэлхэнөө, городской скульптурна хүшөөнүүд, ургаса хуряалгын хайндэр, ажалай мэргэжэлнүүдэй хайндэр г. м. тухай аман үгөөр өөрын рассказ, очерк, замай тэмдэглэл мэтэ зохиёохы шанартай сочинени бэшэлгэ.

Бэшэмэл хүдэлмэри. Үзэжэ байһан зохёолоор гүнзэги шанартай, өөрын бодомжолготой сочинени бэшэлгэ, тэрэ тоодо зохёолой героинуудта тус тустань, нэгэн доро бултандань, зэргэсүүлһэн улхатай характеристикэ бэшэлгэ.

Өөрынгөө уншаһан номдо, хараһан кинофильм, теле-дамжуулга, зүжэг болон выставкэдэ рецензи гү, али банамжа (отзыв) бэшэлгэ. Уран зурагуудай галерейдэ, ажахыда, заводой ажал дээрэ өөрөө ажаглалта хэжэ, рассказ бэшэлгэ. Литературна темээр нэгэ материал дээрэ үндэһэлжэ, элнхэл гү, али реферат бэшэлгэ.

Һуралсалай бусад предметүүдтэй холбоон.

Бурыад хэлэн. Морально-эстетическэ ба литературно-хронологическа темэнуудээр публицистическэ шэглэлтэй сочинени бэшэлгэ. Нэгэ материал дээрэ үндэһэлжэ элнхэл бэлдэхэлгэ.

5. Һуралсалай ба методическа литература

Багшын литература:

1. «Бурыад литератураар тестнууд» Х.Д.Дампилова Улаан-Удэ «Бэлиг» хэблэл 2001
2. Бурыад хэлээр, уншалгаар, бурыад литератураар һурагшалай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилгэ. Улаан-Удэ «Бэлиг» 2007
3. Бурыад литература V-XI классууд Улаан-Удэ «Бэлиг» 2009
4. Бурыад литературада һургаха аргууд Д.Д.Ошоров., Улаан-Удэ «Бурыадай номой хэблэл» 1983
5. Бурыад литература зааха методико Ц-Ж.Ц.Цыдыпов, Улаан-Удэ «Бурыадай номой хэблэл» 1980
6. Батоев Б.Б. «Основы методики преподавания бурятской литературы в средней школе» Улан-Удэ.Бурятское книжное издательство 1971
7. Батоев Б.Б V-IX классуудай һурагшалай хэлэлгэ хүгжөөлгын зарим асуудалнууд. Улаан-Удэ «Бурыадай номой хэблэл» 1980
8. Бурыад, ород оньһон, хошоо үгэнүүд Л.Д.Шагдаров., М.П.Хомонов, Улаан-Удэ «Бэлиг» 1996
9. Писатели Бурятии XX-XXI веков Улаан-Удэ «Бэлиг» 2008 10. Портредүүд:
11. Планшедүүд:
12. Путешествием по Бурятии О.А.Дареева., О.И.Богомолова, Улаан-Удэ «Бэлиг» 2010

13. Ц.Ц.Номтоева-Дансаранова «Алтай гурбан үгээ» Улаан-Үдэ «Бэлиг» 2010.

Бурагшадтай хэрэглэх литература:

1. Бурятская литература » Учебник. Хрестомати 9 класс (С.А.Ошорова., Д.Б.Цыденов., Улаан-Удэ., Бэлиг 2016г.
2. С.А. Ошорова,Д.Б. Цыденов «Буряад литература» Бурагшалай ном – хрестомати 1-2-дохи хубинууд, Улаан-Удэ, ГБУ РЦ «Бэлиг»,
3. Б.Д. Цыренов, Б.К. Ширанов, Б.Б. Шойнжонов «Бурагшадтай заагагүй мэдэхэ үгэнүүдэй нөөсэ», ГБУ РЦ «Бэлиг», 2016 он.
4. Л.Ц. Халхарова. XX зуун жэлэй эхин үсын буряад уран зохоол: хрестомати – Улаан -Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2009 он.
5. Авто-конно-пеший маршрут «По дамлиновским местам» Курумкан, 2007 он.
6. С.Г. Осорова. «Мүнөө үсын буряад уран зохоол» (XX зуун жэлэй һүүл – XXI зуун жэлэй эхин). Хрестомати. – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2010 он.
7. Бадмацпыренова Ц.Б. «Буряад арадай хүүгэдэй аман зохоол». – Улаан-Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008 он.
8. Бадмаева Т.В., Гармаева Б.М. Топонимические легенды и предания Баргузинской долины. – Курумкан. 2009 он.
9. Доржиев С.Д. «Эмнин байгаа мүшэмнай», рассказы. – Улаан-Удэ 2010 он.
10. Алагуева В.П. Буряадууд тухай алтан ном. – Улаан -Үдэ: «Бэлиг» хэблэл, 2008 он.
11. «Мүнгэн дуһалнууд» 9-11 классууд «Электронная книга бурятской литературы».
12. «Мүнгэн дуһалнууд» 7-8 классуд «Электронная книга бурятской литературы».
13. «Мүнгэн дуһалнууд» 5-6 классуд «Электронная книга бурятской литературы»
14. Бурятский героический эпос «Гэсэр» «Электронная книга бурятской литературы», Улаан-Удэ.

6.Бурагшалай мэдэхэ, шадабари шалгаха эрилтэнүүд

I Бэшэхэ гүрим.

1. Нэн гүрүүн найруулгынгаа темэ шэлэгты.
- 2.Гол болон яжа элирүүлхэ. Тодорхойло.
- 3.Гол бодолоо элирүүлээд, эпиграф шэлэгты.
- 4.Түсэб зохоогты.

5. Түсээйй пункнуудые тодорхойлох материал гэмдэлэгтэ, тон шухала бодолнуудаа онсолотгы.
6. Бодооло баталан цитатануудые, жэшээнүүдые абагты.
7. Түсээйингоо ёһоор материала гүримшуулагты.
8. Анал бодолойngo удаа дараалан һубарийһые, хубинуудайнь хоорондох холбооень, хэмжүүрын анхарагты.
9. Бэшээн найруулгана дэбгэртээ сагаалан буулгажа бэшэгты.

II. Юрэнхы түсэб тухай.

1. Оролто хуби. Автор тухай мэдээн тон тобшоор үгтэхэ. Сочинениин гол бодол шэглэл тодорхойлох, юун тухай бэшэхэ байһыетнай элирүүлэхэ үүргэтэй.
2. Гол хуби. Сочинениин темэ залажа, гол асуудалнуудые тодорхойлон, тобиололдо асарха зорилголотой.
3. Түгэсхэл. Бэшээн материалетнай согсолхо, онсолхо. Оорынтнай анал бодол элирүүлэхэ ёһотой.

Зохёолго, найруулга сэгнэхэдээ, хоёр сэгнэлтэ табиха:

- 1) удхын болон хэлэлгын түлөө,
- 2) зүб бэшэлгын түлөө

Нэгэдэмэл шалгалтын хүдэлмэри.

Диктантнаа ба нэмэлтэ грамматическэ болон бэшгэй дүримоор гү, али лексическэ даабаринаа бүридээн шалгалтын хүдэлмэридэ гүд бүридэнь сэгнэһэн хоёр сэгнэлтэ табиха.

Нэмэлтэ даабари дүүргэһые инмээр сэгнэхэ:

«5» *сэгнэлтэ*-һурагшаддай бүхы даабаринаа дүүргэһэн байгаа хаань,

«4»- *сэгнэлтэ* –даабарин гурбанай хоёр хубине зүбоор дүүргэһэн байгаа хаань;

«3»- *сэгнэлтэ* даабарин хахалые зүбоор дүүргэһэн хүдэлмэрин түлөө;

«2»- *сэгнэлтэ* даабарин гурбанай нэгэ хуби зүбоор дүүргэжэ шадаагүй гү, али даабари дүүргэжэ шадаагүй гү, али даабари дүүргэжэ шадаагүй байгаа хаань табиха.

Найруулга сэгнэлтэ

Найруулга бэшүүлэхэ текст һургалтын, болбосоролой, хүмүүжүүлгын зорилго хангаһан, удхынгаа ба үгэ хэлэнэйнгээ талаар һурагшаддай бэшэжэ шадахаар байха ёһотой.

Һурагшаддай найруулгада хоёр сэгнэлтэ табиха. Тэдэнэй бэшээн найруулга сэгнэхэдээ, инмэ эрилтэ хараадаа абаха:

-һурагшын хэр зэргэ текстын гол удха ойлгоһые;

-текстын удха хэр зэргээр дамжуулааб;

-найруулгын удаа дара ба холбооё;

-үгэ шэлэн абаһые, мэдүүлэл зүбоор зохоёһые, мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоо болон гурим, олон янзын мэдүүлэл хэрэглэһэниие, сэхэ болон ооршэлэл хэлэлтэ тааруулан зохоёһые;

-найруулгын стилистическэ һайн талые (үгэ, мэдүүлэлтэй олон янза, хэлэнэй баялиг зүбоор хэрэглэлтэ);

-бэшгэй дүримдэ, сэглэлтын тэмдэгтэ гаргаһан алдуу
Зохёолго, найруулга сэгнэхэдэ, хоёр сэгнэлтэ табиha:

1) удхын болон хэлэлгын түлөө;

2) зүб бэшэлгын түлөө

Сэгнэлгэ	Зохёолой удха, хэлэлгэ	Зүб бэшэлгэ
5	<ul style="list-style-type: none"> -хүдэлмэринин удха зохёолой тэмдэгтэ таараһан -алдуу үгы -Угын бялиг, элдэб янзын конструкцигай мэдүүлэл, үгэ зүбоор хэрэглэгдэһэн -текстын стиль болон уран найруулга тааралданхай Хүдэлмэри соо хэлэлгын удхала нэгэ дутагдал байжа болохо Хүдэлмэринин удха тэмдэгтэ юрынхыдоо таараһан -удханы гол түлэб зүбише һаа, багахан хазагайгай -һанал бодолоо найруулхалаа удаа дарааеһь бага зэргэ эбдэрһэн -Элдэб янзын лексическэ ба грамматическэ байгуулга хэрэглэжэ шалаһан -Хүдэлмэринин стиль нэгэдэнги, холбоогоороо ба уран найруулгаараа онсо илгарһан -Хүдэлмэри соо удхын талаар 2-3-һаа дээшэ бэшэ, хэлэлгээр 3-4 дутагдал дайралдахадань 	<p>Бэшгэй дүримоор, сэглэлтын тэмдэгээр гү, али 1 грамматическэ алдуу байжа болохо</p>
4	<ul style="list-style-type: none"> - Хүдэлмэри тэмэһээ яһала хазагайрһан - Хүдэлмэри гол шухала зүйлдөө тааранги аад, тэрээн соо зарим нэгэ фактическэ дутагдал гаргагданхай -Найруулгынгаа удаа дара зарн газарта эбдэрһэн -Үгэ хэлэнинь түлюур, нэгэ янзын байгуулгагай мэдүүлэлтэй, үгэ буруугаар хэрэглэһэн - Хүдэлмэринин стиль нэгэ янза болоогүй, үгэ хэлэнинь уран хурса бэшэ - Хүдэлмэри соо 4-һоо дээшэ бэшэ удхын алдуу ба хэлэлгээр 5-6 дутагдалтай 	<p>Бэшгэй дүримоор 2-3 сэглэлтын тэмдэгээр 1-2 алдуу гү, али бэшгэй дүримоор алдуугүй аад, 3-4 сэглэлтын тэмдэгээр алдуутай байжа болохо. Мүн 2 грамматическэ алдуу байжа болохо</p>
3	<ul style="list-style-type: none"> - Хүдэлмэри тэмдэгтэ таараагүй 	<p>Бэшгэй дүримоор 4 ба 4 сэглэлтын алдуу гү, али 3 бэшгэй дүримоор ба 5 сэглэлтын алдуу гү, али бэшгэй дүримоор алдуугүй аад, 7 сэглэлтын алдуутай, мүн баһа 4 грамматическэ алдуу гаргагданхай байхадань табиha</p>
		<p>Бэшгэй дүримоор 7 ба сэглэлтын 7 алдуу гү, али бэшгэй</p>

2	<p>Олон дутагдалтай</p> <p>- Хүдэлмэрийн бүхы хуби хойно хойноо бэшгэдээгүй, хоорондоо удхын талаар холбоогүй, хүдэлмэридоо түсэб батимталаагүй</p> <p>- Хүдэлмэрийн үгэ хэлэнийнь ядуу, үгэ үсөөн дабтагладаг, нэгэ янзын богонихон мэдүүлэлээр бэнэгдлэн, үгэнүүд буруу хэрэглэгдэн</p> <p>- Нэгэ янзын стиль баримталагдаагүй, удхадань 7-ноо дээшэ ба хэлэлгэдэнь 7 алдуунууд хүдэлмэри соо дайралдахадань, мун удхыень юрынхыдоо дамжуулжа шалаагүй байхадань</p>	<p>дүримоор 6 ба сэглэлтын 8 ба тэрээнһээ дээшэ алдуунууд, бэшгэй дүримоор 5 ба сэглэлтын тэмдэгээр 9 ба тэрээнһээ дээшэ алдуунууд, бэшгэй дүримоор 8 ба сэглэлтын тэмдэгээр 6 ба тэрээнһээ дээшэ алдуу, мун 7 ба тэрээнһээ дээшэ грамматическэ алдуу гаргагданхай</p>
---	--	--

Шүлэг уран гоёор уншалга

Критериүүд ба параметриүүд	«1»	«2»	«3»	«4»	«5»
	Шүлэг уншаад, удхыень мэдэнэ	Уран гоёо бэшэ, олон тордиһо-тойгоор	Уран гоёор бэшэ, 2-3 тордиһо-тойгоор	Бага зэргэ гоёор, тордиһо-тойгоор	Уран гоёор, тордиһо-тойгоор

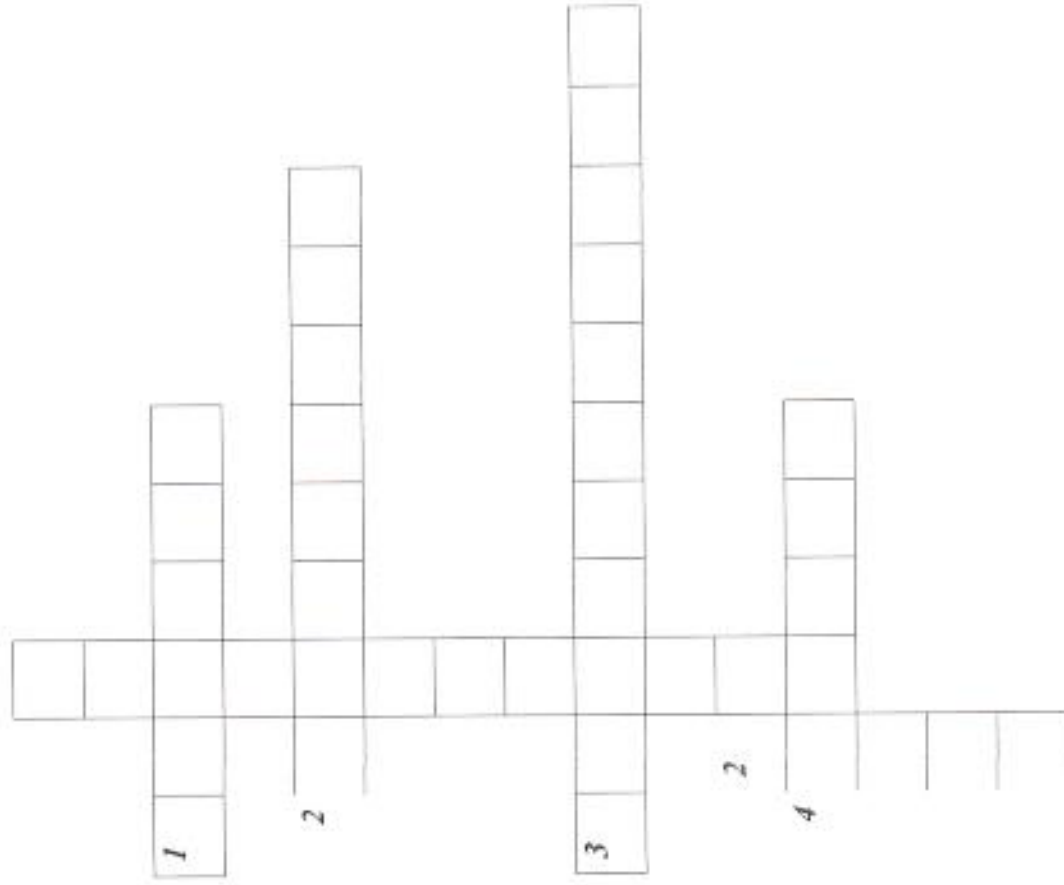
Жэлэй һүүлдэ шалгалта

1. *Аран аргуудтай шүлэгэй мурнууды зурлаагаар холбо.*

1. «Малгайн шэнээн мананшуу»
2. «Галзуурһан борооһынь гансата тогтошохо»
3. «Аянгын һомод зуралзаһаар»

1. Метафора
2. Олицетворени
3. Зэргэсүүлгэ.

2. *Шүлэгэй байгуулга болон уран аргуудыар кроссворд тиигты.*

Хажуу тээшээ:

1. Уран зохёолой хэлые байжууллаг, шэмэглэдэг арга.
2. Нэгэ юумэнэй шанар ондоо юумэнэй шэнжээр тэмдэглэдэг уран арга.
3. Ямар нэгэ адлирхуу юумэтэй жэшжэ харуулан үгэнүүд.

4. Шүлэгэй мур бүхэнэй үгэнүүдэй бүүлшын абяануудай, үснүүдэй тааралдал. Дээрээ доошоо:

1. Амигүй юумые амитай болгон харуулдаг арга.
2. Шүлэглэмэл зохёолой мүнүүдые нэгэ адли сагай хэмжээ соо уншадаг ёһо.

3. *Ойлгосонуудые тайлбариллагты.*

1. Ямар нэгэн юумэн тухай һонирхолтой ураар дамжуулһан багашаг хэмжээнэй зохёол
2. Үйлэдэгнэ нюурнуудай зан абари, сэдхэл бодол элрүүлхын тула үгтэһэн ушаралнуудай һубарил.
3. Өөрөө өөртээ хөөрэлдэхэ гү, али зондо хандан хэлэлгэ.
4. Хоёр гү, али хэдэн хүнэй хөөрэлдөөн
5. Монолог диалог хоёрой аргаар бэшгэлжэ, тайзан дээрэ табигладаг зохёол.

Харюу: 1. Сюжет 2. Монолог 4. Рассказ 5. Драма 6. Диалог

4. *Үйлын хүгжэлтын хилэлтэ, үйлын уялдуулгаша, эригдэлгэ, түгэхэгнэ – зохёолой юун болоноб?*

Харюу: 1. Геройн характеристикэ 2. Эпизод 3. Сюжет 4. Байгаали зураглалга

5. *Найруулга /уига, эссе, найруулга, рассказ, бодомжолго/ Темэнүүд үгтэнэ.*

Манай нотагай уран зохёолшоод (темэ өөрөө шэлэнэ)

Нютагайнгаа гү, али Буряад оронойнгоо солотой морид, тэдэниие һургаһан зон тухай найруулга- зураглал бэшэгты.

«Нютагаймнай тамиршал» (сочинени - бодомжолго)

«Манай Буряад орон», «Минии Буряад орон», «Буряад оромни», «Буряаднай», «Минии тоонто нотаг» гэһэн темэнүүдые шэлээд, буряад орон, нотаг тухайгаа эссе бэшэгты.

«Минии дуратай уран зохёол», «Уянгата шүлэгүүдые уншаад байхадаа...» гэһэн темэнүүдые шэлээд, буряад уран зохёолшоодой бүтээлнүүдээр найруулга бэшэгты.